

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION
NOVEMBER 2014

XITSONGA FIRST ADDITIONAL LANGUAGE: PAPER I

Nkarhi: 2½ wa tiawara

100 wa timaraka

HLAYA SWILERISO LESWI LANDZELAKA HI VUKHETA

1. Papila leri ri na 14 wa tipheji. Kambisisa loko papila ra wena ri helerile.
 2. Hlaya swivutiso hinkwaswo hi vukheta.
 3. Hlamula swivutiso HINKWASWO.
 4. U komberiwa ku sungula xivutiso xin'wana na xin'wana eka pheji yintshwa.
 5. Swi ta vuyerisa wena loko u tsala swi saseka no vonaka u tlhela u andlala ntirho lowu baseke.
 6. Nombora tinhlamulo ta wena ku ya hilaha swivutiso swi nomboriweke hakona.
-

XIYENGE XA A XIKAMBELANTWISISO**XIVUTISO XA 1 PROSI**

Hlaya xitshuriwa xa A na xa B kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka swona.

XITSHURIWA XA A

Rifumo i mutirhi wo hetiseka eka xiyenge xa vuhlayiseki xa maphorisa. Hambiswiritano Xitsonga xi ri: "Ku hava munhu loyi a tshembekeke hi ku hetiseka." U pfukile siku rin'wana a ya entirhweni. Nongonoko wa mitirho a wu n'wi komba leswaku yena na phorisa Fumani va fanele va ya xopaxopa mimovha leyi yi fambaka handle ka swilaveko swa le magondzweni. Va hlawurile ndhawu yo tumbela mimovha eka patu ra N4, ku suka eNelspruit ri kongoma eMozambiki. Ndhawu leyi hilaha maphorisa yo tala ya le magondzweni a va rhandza ngopfu ku tumbela mimovha kona. Tlhandlakambirhi, vaakatiko va le Mozambiki va talaka ku tleketla nhundzu na swingolongondzwana va swi kongomisa emakaya ya vona hi mikarhi ya makhisimusi na hi paseka. Hi nkarhi lowu a va xaverile vana va vona swodya xikan'we na swimbalo swa khisimusi.

Movha wo sungula wa baki wu yimisiwile hi munghana wa Rifumo yena Fumani. Muchayeri wa wona a a ri hava maphepha yo chayela hi wona. Fumani u komberile maphepha yo chayela hi wona na pasi. "Maphepha ndzi ya rivarile eJoni, pasi hi leri, kambe wa swi vona leswaku ndzi chayela kahle na ku landzelela rivilo leri faneleke," ku hlamula muchayeri. "A ndzi lavi ku tiva loko u chayela kahle kumbe u nga chayeli kahle, kambe ndzi lava maphepha yo chayela." "Hosi ya mina. Loko swi ri tano hi nga vulavula. Ndzi nga ba mati tingwenya ti etlela" a vula hi ku humesa R100 na pasi. "He tatana u tshama u ti vona kwihi tingwenya to etlerisa hi ntsengo wo fana na lowu. Ku hava leti nga etlerisiwaka hi swimalana swo fana na leswi. Engetelanyana handle ka swona u ta tlula na nxupulo wa R1000." Muchayeri wa vanhu u tisechile a kala a engeta hi R150. "Wa vona sweswi swa antswa ti ta khudzehela, hi swona tatana Mavutana mavuta a yi twile. Hundza swi lulamile, kambe u nga ha engeti u siya maphepha yo chayela hi wona."

Hi xinkadyana Rifumo u yimisile dyilorhi ledyi a dyi lo hontlo, hi nhundzu na swingolongondzwana. "Ndzi kombela maphepha yo chayela na pasi *please*," ku kombela phorisa Rifumo. Muchayeri u humesile swilaveko a nyika phorisa. Ndzi khensile Nkwini, kambe ma swi vona leswaku ndzhwalo wa n'wina wu hundzile mpimo lowu lavekaka eka lori leri. Chikani hi ya emovheni wa mina." Loko va fika emovheni muchayeri u fikile a xavelela hi R500, leyi a yi hoxeke exitulwini xa le mahlweni xa movha wa phorisa. "Tatana phorisa, ndzi kombela ku rivaleriwa hi ntsengo lowu nga le xitulwini. A ndzi nga ha engeti na siku na rin'we." Mali ku nga rimitsu ra xidyoho. Hiloko Rifumo a ku peni thya, a hoxa exikhwameni. "Fambani kahle Zitha."

Vakhale va vurisile loko va te: "Nhompfu a xi nuheti hakunene." Va endla vukungundzwana lebyi hinkwabyo kasi ku na khamera leyi fihliweke emurhini wa kwala va nga kona. Hi le kule le a ku ri na maphorisa lawa na wona a ya tumbelerile hi xibebe ku vona leswi maphorisa ya tirhisaka xiswona loko ya kambela mimovha. Hi ku copeta ka tihlo phorisa Ndhongeni na Mthunzimuhle, yo ga, ya ku hi fikile. Tingana ti khoma vaendzi eka Rifumo na Fumani. Tinsimbi ti rosa. Va pfaleriwa hi maphorisakulobye. Ekhoto a va ri hava xo kaneta hi xona hikuva vumbhoni bya tikhamera a byi lo ndlangandla erivaleni. Va gweviwile ku tshama ejele ntlhanu wa malembe kumbe ku humesa ndziho wa R50 000 hi un'we. Vasati va vona va timbeyambeyile mihloti yi kala yi hela hi ku tsundzuka leswaku va ta dya yini malembe lawa hinkwawo. Va ringetile ku lombela mali yo va kutsula kambe ko fana na kwala, ntsengo wu ala ku fikelela eka lowu lavekaka. Ndhongeni na Mthunzimuhle va tlhomiwile tinsiva hi xiyenge xa xiphorisa hikokwalaho ka ntirho wa risuna lowu va wu tirheke.

[Xitshuriwa xa vutitumbuluxeri]

- 1.1 Nyika nkarhi wa lembe lowu timhaka leti nga laha henhla ti humeleleke hi wona. (1)
- 1.2 Kombisa leswaku vachayeri lava landzelaka laha hansi va xavelerile hi mali muni eka phorisa Rifumo na Fumani hi ku landzelelana ka vona?
- 1.2.1 Tatana Mavutana mavuta a yi twile. (1)
- 1.2.2 Tatana Nkwinika. (1)
- 1.3 Nyika xivongo xin'wana xa ka Nkuna. (1)
- 1.4 Hi xihi xigwevo lexi phorisa Rifumo na Fumani va nyikiweke xona eka nandzu lowu va wu endleke? (2)
- 1.5 Nyika nhlamuselo ya swivulwa leswi landzelaka:
- 1.5.1 Ku ba mati tingwenya ti etlela. (2)
- 1.5.2 "Nhompfu a xi nuheti hakunene." (2)
- 1.5.3 Mali yo va kutsula. (2)
- 1.6 Hikokwalaho ka yini phorisa Ndhongeni na Mthunzimuhle na vona va yile va ya tumbelela eka ndhawu leyi phorisa Fumani na Rifumo va nga hlawula ku ya tumbelela mimovha eka yona? (2)
- 1.7 I yini lexi endleke leswaku phorisa Rifumo na Fumani va tsandzeka ku tihumesa eka nandzu lowu a va hehliwa hi wona? (2)
- 1.8 Xana mhaka leyi endliweke hi phorisa Ndhongeni na Mthunzimuhle ya khorwisa ke? Seketela nhlamulo ya wena. (2)
- 1.9 Xana u vona ku ri mhaka ya kahle leyi endliweke hi phorisa Fumani na Rifumo, yo hakerisa vachayeri lava tlulaka milawu ya le magondzweni? Seketela nhlamulo ya wena. (3)
- 1.10 Xana u yima na yona mhaka yo vachayeri va humesa mali yo xavelela eka maphorisa ya le magondzweni loko va kumeka va tlurile milawu ya le magondzweni ke? Seketela nhlamulo ya wena. (3)
- 1.11 Hi yihi dyondzo leyi u yi kumeke eka xitshuriwa lexi? (2)

Hlaya xitshuriwa xa **B** kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka xona.

XITSHURIWA XA B XIFANISO

[Xifaniso lexi xi huma eka <www.joburg.org.za/images/stories/june2007>]

1.12 Kombisa ku yelana loku nga kona exikarhi ka Xitshuriwa xa A na xa B. (2)

1.13 Boxa ku hambana loku nga kona exikarhi ka Xitshuriwa xa A na xa B. (2)
[30]

30 wa timaraka

XIYENGE XA B**XIVUTISO XA 2**

Hlaya **XITSHURIWA XA C** laha hansi kutani u landzelela swileriso leswi nga ehansi ka xona.

SWILERISO

Longoloxa **NTLHANU** wa tipoyinti ntsena.

Nombora swivulwa swa wena ku suka eka **1 – 5**.

Tirhisa marito ya **WENA N'WINI**.

XITSHURIWA XA C**KU PFUNA KA VUNAVETISI**

Vunavetisi i xilo xa nkoka lexi nga kona tikweni namuntlha. Vaakatiko va tshama va tiva hi swimakiwa swintshwa kumbe vukorhokeri lebyi nga kona ekusuhi na vona etimakete. Hambiswiritano, xikongomelonkulu xa ku navetisa i ku xavisa. Vunavetisi byi pfuna mabindzu xikan'we na ikhonomi leswaku swi tlakuka na ku endla leswaku vaxavi va lemuka hi ku hlawula ko hambanahambana ka swixavisiwa loku ku nga kona. Ku na magidigidi ya tikhampani leti endlaka swilo swo fana leswi hambanisiwaka ntsena hi '*brand*' ku nga ri muxaka wa nchumu wolowo.

Ndzemuko wa swimakiwa leswi nga kona wa tumbuluxeka xikan'we na ku tivisa vaxavi hi mimbhukuto na minyikelo hikokwalaho ka vunavetisi. Byi tlhela byi pfuna mabindzu ku tiva mabindzu man'wana lama va phikizana na wona eka swixavisiwa swa vona. Tikhampani ti kota ku maketa swixavisiwa swa tona leswaku swi lemukiwa hikokwalaho ka vunavetisi. Vunavetisi byi antswisa mbuyelo na mimbhukuto. Vunavetisi a byi tirhisiwi ntsena ku tivisa vaxavi hi swixavisiwa swintshwa kumbe vukorhokeri byintshwa lebyi nga kona, kambe byi va nyika xivangelo xa leswaku hikokwalaho ka yini va fanele va xava swixavisiwa swa bindzu ro karhi ematshan'weni ya leri ku phikizaniwaka na rona. Xinavetiso xi pfuna vanhu ku tiva leswaku bindzu ro karhi ri hambanile na ro karhi hikokwalaho ka yini, ri tlhela ri va kucetela leswaku va tiva mbuyelo lowu va nga ta wu kuma eka swixavisiwa swa bindzu ro karhi ku tlula lerin'wana. Vunavetisi i ndlela ya kahle ya ku va bindzu ri tihlanganisa na vaxavi va rona. Bya laveka eka bindzu rin'wana na rin'wana. Hikokwalaho ka sweswo, mabindzu ma fanele ma nyikela hi timali to enela leswaku mabindzu ya vona ya kula. Leswinene hi vunavetisi hileswaku; hungu ra xinavetiso ri kota ku fikelela vaxavi kumbe vanhu vo tala hi nkarhi wuntsongo.

[Xitshuriwa lexi xi huma eka <www.Economic Importance of Advertising>]

10 wa timaraka

XIYENGE XA C NTIVORIRIMI NA MATIRHISELO YA RIRIMI**XIVUTISO XA 3**

Xiya **KHATHUNI** leyi nga laha hansi kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka yona.

- 3.1 Boxa swiyimo swa vanhu lava va nga laha ka khathuni leyi nga laha henhla. (2)
- 3.2 Xiya xivulwa lexi nga laha hansi kutani u tlhela u xi tsala nakambe xi va eka tlhelo ra nandzulo. Sweswi swi lava leswaku u va u dyondzile xikolo, leswaku u ta kota ku hanya vutomi bya kahle. (2)
- 3.3 Hi swihi swihlawulekisi swa munhu wa le ka xifaniso xa B, leswi kombisaka leswaku u twisisa mhaka leyi a byeriwaka yona hi munhu wa xifaniso xa A. Boxa xin'we ntsena. (1)
- 3.4 Hlawula nhlamulo yin'we leyi nga ntiyiso eka leti nga laha hansi yo hetisa xivulwa lexi landzelaka:

Loko munhu wa le ka xifaniso xa A, a vula marito lawa ya nga ehansi ka khathuni a a tsakile hikuva a a ri eku _____ ka munhu wa le ka xifaniso xa B.

- A holovelani
B tsundzuxeni
C rhukeni
D leriseni

(1)

- 3.5 Xana hungu leri ri tsariweke ehansi ka khathuni i ntiyiso kumbe a hi ntiyiso ke? Seketela nhlamulo ya wena. (2)
- 3.6 Hi rihi goza leri ximunhuhakwa xa B xi nga ta ri teka endzhaku ka mbhurusano wa swimunhuhakwa leswimbirhi? (2)
- [10]**

XIVUTISO XA 4

XITSHURIWA XA D XINAVETISO

Xiya xinavetiso lexi landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka xona.

- 4.1 Xana xinavetiso lexi xi kongomisiwile eka vamani? Seketela nhlamulo ya wena. (2)
- 4.2 Loko yindlu leyi a yi xavisiwa hi wena, hi byihi vuxokoxoko byin'wana lebyi a wu ta va u byi hoxile ku antswisa xinavetiso lexi? Boxa **xin'we** ntsena. (1)
- 4.3 Boxa mbuyelo lowu munhu loyi a nga xavaka yindlu leyi a nga vaka na wona. (2)
- 4.4 Hi ku vona ka wena, hi rihi khombo ro va vaxavisi va yindlu leyi va vekile vutihlanganisi byin'we ntsena? (2)
- 4.5 Xana u titwa njhani hi xinavetiso lexi? Seketela nhlamulo ya wena. (3)
- [10]**

XIVUTISO XA 5**XITSHURIWA XA E**

Hlaya xitshuriwa lexi landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka xona.

1	Siku rin'wana na rin'wana u tshamela ku tikhata entirhweni wa wena, kambe varhangeri va wena a va wu voni ntirho lowukulu u wu endlaka. Swi tikomba onge ku tikhata masiku lawa ku va ku nga enelangi ku endla leswaku u voniwa hi varhangeri va wena.
2	Varhangeri vo tala va tsakela ku tlakusa munhu loyi a nga na nkinkhi na mianakanyo leyi a nga chaviki ku avelana na ntlawa. Hi marito man'wana wena n'wini u fanele u suka u yima u lwela ntirhovutomi wa wena, kambe ku nga ri varhangeri va wena. Hi marito lawa a swi vuli leswaku u fanele u lwa na varhangeri va wena, kambe u fanele u tikhata hi matimba eka ntirho wa wena ku engetela eka mpimo lowu u languteriweke ku fika eka wona.
3	Ku na mitlawa yimbirhi ya vatirhi lomu mintirhweni, ku nga muxaka wa A na B. Muxaka wa A, hi lowu wo tirha hi swileriso swa varhangeri. Muxaka lowu a wu hunguti kumbe ku engetela eka leswi wu komberiweke swona. Kasi muxaka wa B, wu endla ntirho lowu wu lerisiweke ku endla wona wu tlhela wu engetela hi ku antswisa ku endlela leswaku ntirho lowu wu nyikiweke wona wu languteka wu ri wa xiyimo na nkoka wa le henhla swinene.
4	Hikwalaho ka ku hambana loku, varhangeri vo tala va tsakela vanhu va muxaka wa B. Hambiswiritano, swi kona swihlawulekisi swintsongo leswi munhu a nga swi endlaka leswaku varhangeri kumbe vathori va n'wi vona. Xosungula ku nga va ku va rhumela imeyili u kombisa mitirho leyi u yi endleke leyi nga ta antswisa khampani, mbuyelo hambi ku ri <i>'brand'</i> . Lexi nyangatsaka mikarhi yin'wana hileswi tiimeyili ti tshukaka ti lahleka. Loko u nga ri munhu wa tiimeyili i mhaka ya kahle ku kongoma vathori va wena u va hlamusela hi nkoka wa mitirho leyi u yi endleke yo tlakusa khampani ya n'wina.
5	Varhangeri van'wana va tsakela vanhu lava va tihlanganisaka na vanhu lava tirhaka hi ku tiyimisela entirhweni. Munhu a nga ha tihlanganisa na vatirhikulobye hi ku nghenelela eka minkhuvo yo velekiwa, minkhuvo yo tlangela muyimani, mintlangu (Baby showers), switokofela, mintlawa yo tirhela ku pfuna (volunteer groups) na ku nghena kereke swin'we na vatirhikulobye. Hi ku komisa i swa nkoka leswaku munhu a tihlanganisa na ku nghenelela eka xin'wana na xin'wana lexi vatirhikulobye va xi endlaka. Leyi i endlela yin'wana yo endla leswaku varhangeri va wena va lemuka leswaku u munhu wo tihumesa naswona wa tihlanganisa na vatirhikulobye.
6	Ku hava murhangeri loyi a rhandzaka munhu wo ka a nga landzeleli swileriso. Hikokwalaho, i swa nkoka leswaku u va muyingiseri wa kahle. Leswi swi engetela ku tshembeka na ku susa ku chava loku va nga tshukaka va va na kona loko va ku lerisile ku endla ntirho wo karhi.

- 5.1 Nyika mavizweni wa rito leri ri tikisiweke eka xivulwa lexi landzelaka lexi xi nga eka ndzimana ya **1**.

Swi tikomba onge ku tikhata masiku lawa ku va ku nga enelangi ku endla leswaku u **voniwa** hi varhangeri va wena.

(2)

- 5.2 Xiya xivulwa lexi landzelaka lexi nga eka ndzimana ya **2**, kutani u tlhela u xi tsala kambe xi ri eka nkarhi lowu hundzeke.

Varhangeri vo tala va tsakela ku tlakusa munhu loyi a nga na nkinkhi.

(2)

- 5.3 Xiya xivulwa lexi xi nga laha hansi, lexi nga eka ndzimana ya **2**, kutani u tirhisa rito leri tikisiweke ku tsala xivulwa xin'wana lexi nga na nhlamuselo yo hambana na xona.

U fanele u tikaqhata hi **matimba** eka ntirho wa wena ku engetela eka mpimo lowu u languteriweke ku fika eka wona.

(2)

- 5.4 Xiya xivulwa lexi xi nga laha hansi, lexi nga eka ndzimana ya **4**, kutani u tlhela u xi tsala kambe u sungula hi rito leri ri nga tikisiwa ehansi ka xona.

Loko u nga ri munhu wa tiimeyili i mhaka ya kahle ku kongoma vathori va wena u va hlamusela hi nkoka wa mitirho leyi u yi endleke yo tlakusa khampani ya n'wina.

I mhaka ...

(2)

- 5.5 Tlhela u tsala xivulwa lexi landzelaka, kambe u lulamisa swihoxo leswi nga kona swa matsalelo.

Vanhu hikhawo va fanele va rhandzana tanihi vamaqwenu.

(2)

[10]

30 wa timaraka

XIYENGE XA D VUTLHOKOVETSERI**1A SWITLHOKOVETSELO SWO KA SWI NGA RI SWA NDZAWULELO****XIVUTISO XA 6 XIKAMBELANTWISISO**

Hlaya xitlhokovetselo lexi landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka xona.

N'wi byele – J. M. Magaisa

- 1 U n'wi hlawurile elwandle ra vanhwana,
- 2 U n'wi tsavulela etikweni ra wena wexe,
- 3 A wu n'wi rhandza a ha rhandzeka,
- 4 Mi fambile swin'we mpfuka wo leha,
- 5 Mi tlhavile maxangu hi tlhari ra vun'we.

- 6 U tshetshile khwati ra vuntshwa bya yena,
- 7 U phuja ku pfumala na rihlanga ra mhamba,
- 8 Varisi va pfumala na khwajo ra mathumbana
- 9 Tanihi tshimbu u navisile vito raku.

- 10 N'wi byele swihoxo swakwe,
- 11 N'wi pfulele buku ya mbilu yaku,
- 12 Hi yena munghana waku lonkulu,
- 13 Hi yena Alfa na Omega,
- 14 Wena na yena mi sukumbela.

- 15 Wena na yena mi vumba ro tsakama,
- 16 Mi ta mbundzuxa ntsena hi rifu,
- 17 U nga n'wi gegi i makwenu,
- 18 Tihangalase bya comela emahlweni ka yena,
- 19 N'wi nyike nkarhi a ku tlhantlha a ku tiva.
- 20 N'wi byele,
- 21 Byela yena ntsena,
- 22 U nga byeli tata wa wena hi ta yena,
- 23 Hambu makwenu kumbe nakuloni ...
- 24 Byela yena ...

- 6.1 Hi mitila leyi nga tluriki MUNE, hlamusela mhakankulu leyi xitlhokovetselo lexi xi vulavulaka hi yona. (2)
- 6.2 Tshaha ntila lowu kombisaka leswaku nhwana loyi a nga ha ri lontshwa naswona i khale a tekiwile hi jaha leri. (2)
- 6.3 Tshaha ntila lowu wu hlamuselaka leswaku vatekani lavambirhi va beburile vana vo tala endyangwini wa vona, naswona xivongo xa nuna se xi kurile swinene hikwalaho ka vana lava va nga va bebula. (2)
- 6.4 Boxa leswi mutlhokovetseri a vulaka swona hi ntila wa ntila wa 13 lowu nge: 'Hi yena Alfa na Omega'. (2)
- 6.5 Xana loko a ku ri wena munhu loyi ku vulavuriwaka hi yena eka xitlhokovetselo lexi, a wu ta n'wi tsundzuxa yini? (2)

[10]

1B SWITLHOKOVETSELO SWA NDZAWULELO**XIVUTISO XA 7 XIKAMBELANTWISISO**

Hlaya xitlhokovetselo lexi landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka xona.

Vukati i mbilu – J. M. Magaisa

- 1 Gezani xiporo xi tsemekile;
- 2 Swikwembu swakwe swi yila Valungu,
- 3 Loko ri xile ntirho i ku byi chucha,
- 4 Nsati na vana va hanya hi rikoko ra xilondzo,
- 5 Va ambala tatana va hlova hi manana.

- 6 Nsati u hundzukile rikavakava,
- 7 Vana va hundzana ntsena hi masiku,
- 8 Lomu mathumbanini migiva yi nemba hi magume,
- 9 Milenge ya Nwa-Risenga i thayere;
- 10 Maxangu eka yena i mukhuhlwana.

- 11 Gezani u hundzukile xiphongo xa mahlanga,
- 12 Lomu ri n'wi pelelaka kona hi le kaya,
- 13 Lomu vanhwinu u famba bya xifufunhunu,
- 14 Xiburukwana i tinjhovo,
- 15 Loko a famba wo byambula.

- 16 Swihlangi i marhambu ntsena,
- 17 Swikhwidyana swa swona i tincindha;
- 18 Swivokwana ni swinengana i tinhi,
- 19 Ku i vanhu wo vona hi mahlo,
- 20 Swi dzuvurile bya mbhongolo hi ku sewula ka timpfula.

- 21 Miri ya swona i magegetsu,
- 22 Min'wala yi rimarimile swimidyana swa swona,
- 23 Loko ri perile swo kufumetana,
- 24 Xinkwa na kofi i xiyila,
- 25 Vaakelani mano ya swona se va ma lemukile.

- 26 N'wana wa muakelani u rhwale ximarha,
- 27 Ku swi phemela swi fanele ku n'wi bebula,
- 28 Swimovhana swa tata wakwe u korwile,
- 29 Yena phela u dya a khigela
- 30 Vusiwana eka yena i n'wendzi wa malolo.

- 31 Ndlala yi nga ndlala;
- 32 Vana va swihlangi munhu nkulu phi!
- 33 "Hi phemele phela"
- 34 Xi phema xi cukumeta xi hleka,
- 35 Vana va ngohe ya - Abraham va hundzukile timbhongolo.

- 36 Sweswi mpfula yi nile,
- 37 N'wa-Risenga swilemu u hava
- 38 Ku jekula u ta byala nkami?
- 39 Le nhoveni nsimu i majani,
- 40 Gezani u tsendzeleka na matsima.

- 41 Kaya ra Gezani ku handza n'hwari.
 42 U hlangana na vamuti hi vurhongo,
 43 Ndlala yi dyondzisa vana xikolo xa ritiho,
 44 N'wa-Risenga ku tlhelela ekaya wa chava,
 45 Risenga cuma a nga celelangi.
- 46 Loko o tshuka a ri vekile u ta vuya hi xibububu,
 47 Risenga u bava a khalakhasa,
 48 "Tiyisela N'wananga, vukati I mbilu"
 49 Vana i vukwera hi ku basuluka,
- 50 Sweswi xihangalasi u swi kotile,
 51 Vana va dyiwe hi aredzi,
 52 Vana va nghohe ya Adam na Evha,
 53 Swa nyumisa ku vona vukwembu byi kurha,
 54 Vulolo a va puti va puta vusiwana.

7.1 Hi mitila leyi nga hundziki eka mune, hlamusela leswi xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi swona. (2)

7.2 Tshaha ntila lowu hlamuselaka leswaku ndyangu wa Gezani wa xaniseka swinene hi ku pfumala swakudya. (2)

7.3 Hlawula nhlamulo yin'we leyi nga ntiyiso eka leti nga laha hansi.

Mhakankulu leyi a yi endla leswaku N'wa-Risenga a nga tlheleri eka rikwavo hambiloko a swi vona leswaku wa xaniseka hileswi ...

- A a a chava ku dlayiwa hi tata wa yena Risenga.
 B a a ri hava mali yo tlherisela Gezani leyi a a n'wi lovorile hi yona hikuva tata wa yena Risenga a a dyile hinkwayo.
 C a a chava ku dlayiwa hi Gezani.
 D a a byeriwile leswaku u fanele a tiyisela evukatini hambiloko swi vava. (2)

7.4 Pimanisa mitila leyi nga eka A na tinhlamuselo leti nga eka B.

A (NTILA)	B (NHLAMUSELO)
1. Loko ri xile i ku byi chucha. (Ntila wa 3)	A Ku famba ntsena, buruku ri hlakarile.
2. Xiburukwana i tinjhovo. (Ntila wa 14)	B Ku dya xin'wana na xin'wana.
3. Yena phela u dya a khigela (Ntila wa 29)	C Ku tiphina ka munhu loyi a nga pfumeliki nchumu, loyi a twisaka lava va pfumalaka swo dya ku vava.
4. Xi phema xi cukumeta xi hleka. (Ntila wa 34)	D Ku nwa byalwa masiku hinkwawo.

(4)
[10]

XIVUTISO XA 8 XIKAMBELANTWISISO

Hlaya xitlhokovetselo lexi landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka xona.

Xirilo – K. J. Ngobeni

- 1 Nhlahvu ya tihanyi yi n`wi hlanhlile.
- 2 Rihlampfu pfofotlo, xi rhwele xikhozana
- 3 Nhlofelo wu phutsela mbhaha ni swikukwana
- 4 Ku kala na un`we wo n`wi ttherisa
- 5 Ku ya eswikwembyini swa rikwavo.
- 6 Mihloti ya noni bya Limpopo khuluu!
- 7 Makhukhuri ni mitsandze swa ndzi tshikela.
- 8 Swivungu swa makanyeka evuton`wini byanga.
- 9 Xivundza xi fukamela xiviri xakwe.
- 10 Babayaa, jaha ra Valambya ri yile.
- 11 N`wina vakhandli-va-nhlonge khongetelani.
- 12 N`wina vakhongereri nyiketani hi Johana 14.
- 13 Na n`wina vaakelani khomanani xikatla.
- 14 Mi ongola mbanga leyi pfempfaka ngati,
- 15 Mi bohelela phokolo ra mufelakazi.
- 16 Muveleki nala wa ntima i xuka.
- 17 U rindzele nhluvuko bya nkorhoki.
- 18 U rindzele n`weti wa xinyami.
- 19 Cheke ku fika, vunoni nkwee!
- 20 Swa rivala a swi orhi ndzilo ka!
- 21 I swa yini leswo rhurhela exilungwini
- 22 Va karhi va ha tikiwa hi nala?
- 23 I swa yini leswo tlakula xibebula-vhilwa,
- 24 Va karhi va ha tsundzuka fambelo ra yena,
- 25 Lero famba xi nga mafenyeni?
- 26 N`wina vaswirhundzu zilani!
- 27 N`wina vabvana yilelani!
- 28 Mi nga lungi ndhavuko hi xilungu,
- 29 Mi nga nyanyuriwi hi botere,
- 30 Mi ta yi mbyindla hambu mundzuku.
- 31 U rindzele nhluvulo bya nkorhoki.

- 8.1 Hi mitila leyi nga tluriki MUNE, hlamusela mhakankulu leyi xitlhokovetselo lexi nga laha henhla xi vulavulaka hi yona. (2)
- 8.2 Tshaha ntila wun'we lowu wu tiyisaka leswaku rifu nuna loyi i ra xihluku hakunene, naswona wansati loyi u fanele ku chaveleriwa. (2)
- 8.3 Tshaha ntila lowu kombisa hilaha noni kumbe muferiwa loyi ku vulavuriwaka hi yena a hundzukeke hakona loko mali leyi nuna wa yena a n'wi siyeleke yona yi fika, a rivala leswaku wa ha ri eku n'wi rileni. (2)

8.4 Pimanisa mitila leyi nga eka A na tinhlamuselo leti nga eka B.

A (NTILA)	B (NHLAMUSELO)
1. Rihlampfu pfotlo, xi rhwele xikhozana. (Ntila wa 2)	A Muferiwa a rila swinene hi ku twa ku vava lokukulu.
2. Nhlomulo wu phutsela mbhaha na swikukwana. (Ntila wa 3)	B Vaxisati va fanele va tikhoma no tixixima loko va loveriwile.
3. Mihloti ya noni bya Limpopo khuluu! (Ntila wa 6)	C Nuna wa muti loyi a ku ri yena xisirhelelo ekaya ka yena u lovile.
4. N'wina va swirhundzu zilani! (Ntila wa 26)	D Manana na vana kumbe swihlangi va weriwa hi khombo ro vava swinene.

(4)
[10]

30 wa timaraka

Ntsengo hinkwawo: 100